

СТАНОВИЩЕ

от проф.дпсн Теодора Стойчева Стоева

на дисертацията на Росица Йорданова Йорданова на тема:

„Семейно функциониране и просоциално поведение в юношеска възраст”

Дисертация за присъждане на научна и образователна степен ”Доктор”

в област на Висшето образование,

професионално направление 3.2 «Психология»,

научна специалност „Консултативна психология“

1.Актуалност и значимост на проблема

Безспорна е актуалността и значимостта на третирания проблем, свързан с функционирането на семейството, доколкото е известно, че семейната среда е водеща предпоставка за психо-емоционалното и социално развитие на подрастващите. Неслучайно във фокуса на внимание попада просоциалното поведение, третирано като проява на психично здраве и адаптивно социално включване. Задълбоченото проучване на факторите за развитие на подобно поведение дава възможност да се разработят стратегии за консултиране на юноши и техните семейства, в изграждането на програми в образователната система, подпомагащи социалната адаптация. Всичко това очертава високата не само познавателна, но и приложна стойност на разработката.

2.Познаване на проблема

В дисертационното изследване проблемът за семейното функциониране и просоциално поведение е представен цялостно и в дълбочина, като са обхванати възможните му аспекти и полета. Разкрита е мащабността в тематичното поле като интердисциплинарно, в което тясно си сътрудничат знания от философията, социологията, биологията и психологията. В разработката са представени множество теоретични концепции на анализирани конструкти, което показва, че докторантката познава подробно съществуващите схващания по разработвания проблем. Независимо от нарастващия брой изследвания върху семейството като фактор за развитие на просоциалното поведение са налице малко проучвания, посветени конкретно на системните отношения и връзката между семейното функциониране и проявите на подобно поведение- обстоятелство, показващо умение да са откриват нерешени и недостатъчно разработени проблеми в съответното научно поле. Така докторантката ясно очертава границите на предметната област на изследването като третира неговите проекции във възрастов план-юношеската възраст, обобщавайки, че това е един от най-чувствителните периоди в психо-емоционалното развитие на индивида за способността му за емпатийно преживяване и просоциална насоченост.

3.Научна представителност на изследването

В разработката са представени и съдържателно анализирани множество научни подходи, като са отчетени постиженията на български и чуждестранни учени. Това е показател, че докторантката задълбочено е проучила съществуващите схващания по проблема, опирайки се на повече от 260 източника, свързани с имената на авторитетни и

репрезентативни за областта изследователи. Спецификата на изследвания проблем насочва докторантката към автори с философска насоченост като Смит, Дарвин, Спенсър в чиито произведения са представени анализи за връзката между емпатията и просоциалното поведение в контекста на дихотомията алтруистична-егоистична мотивация. При представянето на теоретични постановки тя се опира на емблематични за психологическата наука учени като Фройд, Клайн, Ериксън- достигайки до съвременните схващания на проблема на Лаябъл и Хофман. Добре представен е и отечественият опит в изследването на тази проблематика, свързан с имената на изявени учени като Михова, Ханчева, Калчев, с което авторката ни убеждава, че притежава умения както за систематично изложение, така и за творческо преосмисляне на научните достижения на своите предшественици, на чието дело тя се явява продължител. Докторантката разширява теоретичния обзор като преминава от философския опит на миналото към емпиризма на науката. Така основателно е отделено място на генетичните и екологични влияния върху развитието на мозъка в юношеска възраст. Представени доказателства за това, че просоциалното поведение по време на юношеството се моделира от външни влияния, което допълнително подкрепя тезата за семейството като фактор в развитието на подобно поведение.

Структурата на дисертацията отразява по най-добрия начин водещите идеи, емпирични постижения, дизайна, методите за анализ на данни, получени чрез релевантни инструменти. Теоретичният дизайн е разгърнат в две направления, отнасящи се от концептуализирането и терминологично прецизиране на градивните констукти на дисертацията, свързани със семейното функциониране и просоциално поведение. Изложението се реализира съобразно научно утвърдената схема на преход от общо към частно, като изследователският фокус постепенно се стеснява, преминавайки от концепти с по-глобално съдържание като „системни отношения“ „алтруизъм“, достигайки до понятия с по-частен характер, свързани с типовете просоциално поведение. Представена е еволюцията в развитието на констукта за семейство в контекста на множество частни теории, превърнали се в класически модели за неговото обяснение, свързани със структурно-функционалната, екологичната, биосоциална перспектива. Именно изобилието на теории в тази област на човешкото познание затруднява изследователя в избор на подход. В тази връзка, за да избистри авторската си позиция Йорданова се позовава на становищата на учени, с които води полемика, която явно или контекстуално присъства в текста. Така тя не само систематически излага различни тези, но и творчески ги преосмисля, достигайки до нови заключения. В този смисъл изложението надхвърля равнището на литературен обзор, придобивайки качествата на същинско теоретично изследване.

Очертавайки едно скептично поле за възможностите на редукционизма да обясни семейството, Йорданова разширява интерпретативната рамка на проблема, като утвърждава системния подход като холистичен, служещ за арбитър в множеството подходи, преодоляващ всяка едностранчивост, съдържащ голям обяснителен потенциал спрямо основния въпрос за връзката между семейството и просоциалното поведение. Така основополагаща за разработката ѝ се явява тезата за това, че теорията на системите ни позволява да разберем семейството като система, която влияе върху физическото и психическо здраве на отделните членове, чрез осъществяване на различните семейни функции. Съвсем правомерно докторантката представя основните форми на семейна

терапия, доколкото те се явяват неизменна част от развитието на системното мислене, като го подпомагат в изграждането на концепции и понятия.

Основателно Йорданова залага като лайтмотив, пронизващ съдържателно цялата разработка идеята за позитивната връзка между социо-когнитвното и емоционално развитие на детето и ранните му отношенчески интеракции, допринасящи за емпатийното преживявания и просоциални тенденции у детето. Докторантката не остава, обаче, на равнището на абстрактите теоретични констатации, а представя изобилие от данни, резултат от емпирични изследвания, с което се повишава доказателствената стойност на представените теоретични конструкции.

4. Изследователска методология

Трябва да се отбелжи, че на всички изследвани конструкции е намерена подходяща операционализация в съответни на тях променливи- психометрично измерени и психологически интерпретирани на базата на зададената теоретична рамка. Това е показател за събюдаване на универсалния принцип за взаимосъответствие между теоретичен модел и емпиричен метод. Методологически самото емпирично изследване отразява основния изследователски въпрос за това каква е връзката между просоциалните прояви при юношата и функционирането на семейството, в което живее. Несъмнено за правилната постановка на изследването, избора на методология, интерпретацията и анализа на резултатите е дало отражение и многогодишния опит на докторантката като консултант на деца, юноши и родители, в индивидуален и групов формат. Това съчетание на изследовател и практик явно е дало възможност да задълбочи теоретичния анализ и интерпретацията на резултатите. Безспорно практиката е обогатила изследването ѝ с идеи, чиято емпирична валидизация може да има директно приложение за консултативната дейност.

Дизайнът на изследването е отлично замислен и осъществен, като са спазени наукометричните изисквания по отношение на основните компоненти (предмет, обект, организация, начин на обработка на резултатите). Това е дало възможност да бъде получена обхватна информация за факторите, повлияващи семейното функциониране, просоциалното поведение и емпатията. Изследователските ѝ търсения, коректно формулирани в предположения са обвързани със задачи, насочени към обогатяване и систематизиране на научното познание и подобряване на диагностичния инструментариум в областта. Приложената изследователска технология се състои от инструменти, които са утвърдени в практиката, като техните високи психометрични свойства се верифицират в изследването. Считаю, че тези методи са позволили на Йорданова да натрупа достатъчно емпирични данни за изследваните параметри и връзката между тях.

Емпиричното изследване е проведено на базата на широк обхват и контингент на изследвани-381 лица в 4 учебни заведения, като трябва да се признаят трудностите от административен характер, които докторантката е трябвало да преодолее за да проведе изследването.

Прави впечатление професионализма и компетентността на докторантката по отношение на статистическата обработка на данните, което показва владение на т.нар. „технология на науката“. Подбрани са адекватни на изследователската цел методи на изследване, доказващи връзки и тенденции в съответствие с поставените задачи. Убедителна е логиката в представянето и обработката на получените данни. Използвани са различни алгоритми за тяхното преобразуване чрез взаимодопълващи се статистически методи (дескриптивна статистика, факторен, регресионен, корелационен

анализ). Емпиричните резултати са представени освен в таблична, а и в графична форма чрез диаграми и фигури, което придава на изследването още по-голяма доказателственост.

Изведени са изводи на високо равнище на обобщеност, част от които звучат обнадеждаващо, а именно че: „Българският юноша определя себе си като емпатийно загрижен за другите и като възприемащ семейството, в което живее като ефективно функциониращо и здраво“. Докторантката интерпретира съдържателно получените резултати, част от които са нови за тази област и представляват безспорен принос за психологията. Поле за консултативна дейност би могла да се открие по отношение, например, на резултата, водещ до песимистичния извод, че колкото по-защитени се чувстват юношите в семейството, толкова по-малко откликват на чуждото страдание. Докторантката анализира резултатите с много добро разбиране в контекста на хипотезите, което повишава доказателствената стойност на изводите.

5. Приноси

Справките за приносите отразяват обективно постиженията в дисертацията. Сред приносните моменти могат да се открият следните:

1. Утвърждава се системния подход като водеща парадигма при третиране на семейството в контекста на влиянието му върху подрастващите.

2. Систематизирано е до момента знание, свързано със семейното функциониране и просоциалното поведение при юноши.

3. Разработен е мутидименсионален модел за разбиране на просоциалното поведение като контрапункт на традиционния едноизмерен конструкт.

4. Валидизирани и адаптирани за български условия са методи за изследване на семейното функциониране и просоциално поведение, с което се обогатява психологическият инструментариум в областта.

Приносите в емпиричен плана са очевидни.

6. Автореферат

Авторефератът отразява точно съдържанието на дисертацията, като дава информация за 5-те публикации по темата. Тези публикации са достатъчни за да достигнат получените резултати до широката научна общност.

7. Заключение

Цялостното ми впечатление от дисертацията е, че тя е едно логически построено изследване, довело до важни изводи за теорията и практиката със стабилни теоретични основи и доказателствени психологически анализи. Като имам предвид актуалността, задълбоченият теоретичен анализ, надеждна емпирична процедура и успешно проведено изследване, убедено давам своята положителна оценка и предлагам на уважаемото научно жури да гласува положително за присъждането на образователната и научна степен „Доктор“ на Росица Йорданова.

Рецензент: проф. дпсн Теодора Стоева